

Hospodaření v lesích NPR Děvín v kontextu historických způsobů

Vladan Riedl

Kopec Děvín, nejsevernější část Pavlovských vrchů, patří mezi nejvyhledávanější místa v CHKO Pálava. Kromě jeho až mystického postavení v krajině si oblibu zasloužil pestrostí flóry a fauny,

kterou na svých bedrech nese. Až doposud se návštěvníci zaměřovali především na květenu stepních lokalit, kde i průměrně zdatný botanik má problém všechny druhy správně pojmenovat.

Pestrý jarní aspekt světlých lesů. Foto Jiří Kmet

Lesy tak po několik desetiletí byly vnímány spíše okrajově, ačkoliv jejich podíl v NPR Děvín–Kotel–Soutěska tvoří více než 80 % její rozlohy. Z hospodářského pohledu moderního lesnictví nebyly lesy nikterak atraktivní, a snad i proto se v nich po 2. světové válce zasahovalo jen omezeně a byly spíše ponechány samovolnému vývoji v souladu s tehdejšími myšlenkovým přístupem ochrany přírody. Dnes již víme, že pokud nechceme ztratit jejich úchvatnou pestrost, je nutné jít ve šlépějích našich předků, kteří v lesích zasahovali od neolitu až do poloviny 20. století. Zhruba před 10 lety se zájem některých vědců obrátil na opuštěné pařeziny. Zjištění bylo velmi kruté, druhy, které v dříve světlých lesích prosperovaly, dnes přežívají v tzv. extinkčním dluhu (činnost či nečinnost z minulosti má fatální dopad na stav populace v budoucnosti). Jakým způsobem se v lesích hospodařilo, objasňuje čtyřletý projekt podpořený evropskou výzkumnou radou a vedený týmem botaniků, historických ekologů, paleoekologů a odborníků na dálkový průzkum Země – Long-term woodland dynamics in Central Europe: from estimations to a realistic model (2012–2016),

který navazuje na dřívější výsledky projektu Nížinné lesy v perspektivě historického vývoje (2008–2012).

Nadnesené se dá říci, že kromě rostlin v podrostu k nám začaly promlouvat také stromy. Jejich tvar, rozmístění a druhová skladba říkají, že to není tak dávno, co je člověk opustil a jak si v lese počínal. Pylové analýzy z blízké Hodonínské Dúbravy vypovídají o proměnách druhové skladby v holocénu, kdy se na úkor olše a lísky začal prosazovat dub. Tomu velkou měrou napomohli právě lidé. V 19. a 20. století dochází k postupnému uplatnění živinově náročnějších druhů a k přechodu k mezickým stinným lesům. Bylo to v době, kdy zájem o palivové dříví klesal. Podobný osud měly zřejmě i lesy na Děvíně. Na extrémních jihovýchodních svazích, kde nitrifikace není tolik patrná, jsou vyvinuty zejména šípákové doubravy. Na severovýchodních svazích pod skalnatou hranou se uplatňují suťové lesy s živinově náročnějším jasanem, které v nižších partiích přecházejí v dubohabřiny. Více než cokoliv jiného však o přítomnosti člověka promlouvají samotné stromy. Polykormony

Lesy po zásahu připomínají větrnou kalamitu. Foto Vladan Riedl

(z jednoho kořene vyrůstá více kmenů), které člověk pravidelně stínal a jejichž pařezy mohou být starší než výstavky, tvoří zhruba 73 % ze všech stromů. Výstavky, které byly cíleně ponechávány zejména k produkci stavebního dříví, jsou zastoupeny přibližně 1 %. Polykormony poznáme podle více kmenů vyrůstajících z jednoho místa, případně podle šavlovitého tvaru báze kmene. Výstavky jsou kmeny o několik generací starší než ty v polykormonech a jejich koruna je bohatě větvená. Analýza radiálního přírůstu potvrdila, že les kolem výstavků byl během jejich života smýcen v letech 1895 a 1935, což dokládají i historické lesní hospodářské plány. Vyšší tloušťkový přírůst byl navíc zaznamenán v letech 1970 a 1990. Tato data zřejmě souvisí s prosvětlováním během jednocení polykormonů při převodu lesa nízkého na les sdružený (Altman a kol. 2013). Významný antropogenní vliv na lesy během středověku dokládají historické prameny, které se dochovaly od počátku 15. století. Obmýti pařezin, stanovené ryze pragmaticky s ohledem na dobové technické nástroje, bylo sedm let. Naráz byly mýceny rozsáhlé plochy přesahující i 100 ha.

V 17. století se obmýtí zvýšilo na 11–13 let. V té době stálo v děvinských lesích 100 výstavků, což byl výrazný evropský podprůměr. Během následujících dvou století došlo k výraznému nárůstu počtu výstavků; jen na Děvině jich bylo v roce 1807 vykázáno 6 779 kusů. Lesy pronajímali Lichtensteinové okolním vesnicím. Pouze výstavky měli ve své režii. Díky tomu došlo k velkému sporu mezi obcemi a feudály, neboť výstavky stínily okolnímu nižšímu porostu. V posledním období vzrostlo obmýtí pařezin na 20–30 let, než bylo ve 20. století od pařezení zcela upuštěno. Na světlomilné druhy tak padl soumrak. Světlomilná, druhově pestrá flóra nenáročná na živiny byla postupně vytlačována stínomilnými druhy. Upuštění od pařezení nevedlo jen k zapojení korun stromů, ale i ke zvýšenému ukládání živin. Pro zachování biodiverzity lesů na Děvině je tedy naprosto nezbytné simulovat dřívější způsoby hospodaření. Klasické hektarové seče s dlouhým obmýtím nepředstavují pro ohrožené druhy východisko. Proto již před několika lety Správa CHKO Pálava ve spolupráci s lesním závodem Židlochovice provedla první managementová opatření vedoucí ke světlým lesům. První zásah byl proveden v roce 2009 se snížením zakmenění na 0,87 na ploše 2 ha. V roce 2010 bylo dále v sousedním porostu pomístně na ploše 8 ha sníženo zakmenění na 0,73 a v roce 2012 na ploše 7 ha na 0,84. Původně nastavené snížení zakmenění lze hodnotit jako opatrné. Korunový prostor se při nízké intenzitě zásahu záhy znovu zapojí a kýžený efekt tak vydrží jen část jedné sezony. Proto, aby bylo možné v podstatě výchovné zásahy přiblížit tradičním způsobům hospodaření, bylo nutné se vymanit ze zákazů, stanovených lesním zákonem. V roce 2013 orgán státní správy lesů stanovil odchylné opatření pro snížení zakmenění pod zákonnou hodnotu 0,7 a pro provedení mýtních úmyslných těžeb ve vybraných porostech. Díky tomu bylo možné v letech 2013 a 2015 provést daleko silnější zásah, který bude mít výraznější dopad na světlomilné druhy. Pravidla pro provedení zásahu nebyla náhodná, ač se to tak může na první pohled zdát. Nejprve bylo nutné odstranit dřeviny invazní a stanovištně nepůvodní (akát a jasan) a uvolňovat prostor kolem starých výstavků odstraněním okolního porostu. V další fázi s cílem upravit druhovou skladbu byly přednostně odstraněny lípy a habry, které velkou měrou přispívají

ke stinnému charakteru porostu. Neméně důležité bylo z mladých stromů rekrutovat nové výstavky jejich odcloněním. Ponechány při zásahu byly téměř všechny souše, vyjma prosychajících jasanů. Také doupné stromy a zlomy v porostu zůstaly. Plní totiž velmi významnou funkci pro mnoho druhů organismů (houby, hmyz, ptáci). Zásah tak není plošně vyvážený. V některých částech porostu se vytvářejí světliny s optimálními podmínkami

Osluněné stromy jsou atraktivní pro hmyz. Foto Jiří Kmet

Prosvětlené porosty je nutné pravidelně zbavovat náletu a výmladků. Foto Jiří Kmet

pro světlomilnou vegetaci a výstavkům se dostává kýženého světelného požitku. Jedná se však pouze o první krok a je nutné činit další. Kromě rozšiřování ploch s nízkým zápojem je nutné v krátkých intervalech odnímat narostlou biomasu a lesní půdu tak paradoxně ochuzovat. Možná až další generace ochránců přírody tak pozná, že ne vše, co bylo dříve zavrhováno, je špatné, a projde se řídkými lesy stejně ráda jako po stepích.

Opravdu chceme hradit vodní toky v národních parcích?

Václav Škarpich, Tomáš Galia, Jan Hradecký, Stanislav Ruman

Sucho posledních let vyvolává diskuse o adaptačních opatřeních. Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka přichází s konceptem N-letých such, podobně jako v případě povodní. Hledáme nástroje, jak omezit vysychání krajiny, a zároveň ideální

cestu pro naplňování směrnice o vodách v oblasti zlepšování hydromorfologického stavu našich toků. Lze tyto snahy skloubit, abychom v adaptačních opatřeních naopak nevytvářeli další protichůdné kroky, jež ve výsledku stav české krajiny dále zhorší?

Eliminace umělých drenáží na Moravsku, jako účinnější alternativa k hrzení vodních toků. Foto Zdeněk Patzelt

